

Hâce Muhammed Lutfî'nin Şiirlerinde Meyhâne Metaforu

Yrd.Doç.Dr. İbrahim Baz
Şırnak Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Giriş

Allah ile âlem ilişkisi söz konusu olduğunda sûfler bu ilişkiyi, daha ziyâde âlemin özü, özeti ve öznesi olarak kabul ettikleri insan ile Allah arasında ele alırlar. Allah ve âlem yahut insan ilişkisi incelenirken merkezde

duran kavram tevhîd olmuştur. Bu noktada Allah bilinmeyi sevmiş ve âlemi yaratmıştır. Bir başka ifâde ile âlemin yaratılışında sevgi vardır. Sûfi literatüründe daha ziyâde aşk kelimesiyle dile getirilen bu durum, Allah'tan insana verilen bir lütuftur. Yukardan aşağı doğru aşk var iken, aşağıdan yukarıya doğru yani kuldun Yaratıcı'sına doğru bir şevk ve meşk vardır. Bu da aşk kelimesiyle ifâde edilmiştir. Şarâb, meyhâne ve sarhoşluk metaforu ile aslında varlık felsefesi yapılmıştır.

Mâverâ ile ilişkili olan genel olarak Osmanlı şiirinde özel olarak ise tasavvufî irfan şiirinde sembolizm kaçınılmaz bir zaruret halini almıştır. İşte bu nedendir ki birçok tasavvufî şiir yine ehil olan sûflerce şerh edilerek, mânâ insan aklına yaklaştırılmaya ve yanlış anlamalara engel olunmaya çalışılmıştır. Bir başka ifâde ile şiirin metafizik boyutu maddileştirilerek mecazen anlatımı yapılmaya çalışılmıştır. Kullanılan mecâzî ifâdeler ile hakikat arasında doğru ilişki kurularak herkesin farklı anlamlar çıkarabilme ihtimalinin ve karmaşasının önüne geçilmeye çalışılmıştır (Şafak, 1995: 10). Bu durum, tasavvuf şiiri açısından bir zaruret olarak görülmüştür. Zira "hâl ya da mânâ ilmi" olması itibariyle tasavvufî hakikatlerin kelimelerle kimlik kazanmasında özü itibariyle bir güçlük bulunmaktadır.

Sûflerin büyük çoğunluğu şiir yazmıştır. Şâirlik ilâhî aşk yolunun bir neticesi olmuştur. Birçok sûfi yalnız şiir yazmamış aynı zamanda kendilerine göre şiir poetikaları oluşturmuşlardır (Mevlânâ, 1977: Rubai No: 465). Bu şekilde sûfi şâirler kendi şiirlerinin çerçevesini çizerler. Onlara göre irfân ve gönül ehli sûfler hakîki şâirdirler. Zîra insanı kendisinden geçirmeyen (sekr) şiirin eksik olduğunu ve hakîkate susamış gönül ehlini kandıramayacağını, ancak ehl-i hâlin şiirinin zevk ve safa vereceğini söylemişleridir. Kuddûsî bunu şu şekilde ifâde eder:

Şol şiir kim sâmiî giryân u sekrân eylemez
Yok halâvet anda hiç atşânı reyyân eylemez

Ehl-i hâle ehl-i hâl şiiri verir zevk u safâ
Ehli zâhir sözünü hâl ehli burhân eylemez (Kılıç, 2004: 7)

Tasavvufî şiirde en çok ayna, yüz (vech), meyhâne, bülbül ve gül ile şem ve pervâne sembolleri kullanılmıştır. Bu sembollerde kullanılan her lafzın özel bir mânâsı, her ismin bir müsemmâsı, her kelâmın bir te'vîli ve nihayet her te'vîlin bir temsili vardır. Sûflerin şiirlerinde bülbül, gül, yanak (had), dudak (leb), zülûf ve servi boylu (kad) dilberlerin tavsifi vardır. Her ne kadar bunlar zâhiren bir güzelin tavsifi gibi görünse de ehl-i dil nezdinde bu ifâdeler, bütün bu güzellikleri yaratan Allah'a hamd ve senâdır.

Tasavvufî şiirde kullanılan bütün sembollerin özünde ilâhî aşk vardır. Bunun en açık şekilde ifâde edildiği sembollerin başında da şarâb ve şarâbın içildiği meyhâne simbolizmi gelmektedir. İbn Fâriz'ın "Biz sarhoş olduğumuzda henüz üzüm yaratılmamıştı" şeklinde ruhların bezm-i eleste Hakk'a mest oluşlarını anlatan ifâdeleri, şarâb ve sarhoşluk konusunda en çok hatırlanan şiir olmuştur.

Şarâb simbolizmi yalnız tasavvufî şiirin değil beşerî aşkın da malzemesi olmuştur. Ancak konu irfân ve tevhîd olduğunda ilâhî aşkın terennümünde ayıklığın değil, aşkın bâdesinden içerek mest olanların söz sahibi olduklarını Osmanlı Sultânı III. Murad şöyle dile getirmiştir:

"Vahdet makamı ayıkların değil, bu makama varmak için vahdet humhânesinden bâde nûş edip onun yolunda mest olmalıdır." (Kırkkılıç, 1985: 246).

Sûfilerin söz ettikleri şarâbtan maksat ezeli ve ebedî olan ilâhî güzellik, sarhoşluk ise bu güzellik karşısında hayret ve hayran olarak kendinden geçmeyi ifâde eden vecd halidir. Bu durum, İbn Fâriz'ın bahsetmiş olduğumuz dizelerinde anlatıldığı üzere âlem-i ervâhta şeksiz bir şekilde "belâ" diyen rûhların vecd halidir ki bu nedenle gerçek sûfilerin ezel şerbetiyle sarhoş oldukları kabul edilir. Mürşid-i kâmilin yahut ele aldığımız metaforun literatürüyle ifâde edecek olursak sâkînin sunduğu şarâb ile yaşanan sarhoşluk hâli, ilk sarhoşluk hâline dönüşü hatırlatır diyebiliriz. Bu vecd haline ulaşmak, insanın masîvâ kaydından ve gafletten kurtularak, kâinattaki varlıkların ilâhî güzelliğinin mestanesi olarak devrâna katılması ve aslına dönmesini de ifâde eder.

Sembolik dilin kullanılmasında anlatım açısından birçok kolaylıklar bulunurken, okuyanlar açısından bir o kadar da sorunlar bulunabilmektedir. Zira ehli arasında konuşulan ve anlaşılan bir kuş dili (Niyâzî Mısrî, 1998: 77) yahut yaşanan hallerin şifrelerine dair semboller içeren metaforik dil, ancak doğru analiz edilerek anlaşılabilir. Bu dili bilmeyenler, kelimelerin literal ve zâhirî anlamlarından yola çıkarak yanlış yorumlara düşebilmektedir.

Sûfiler meyhâne, şarâb, mey, bâde, sâkî, kadeh, peymâne, câm, humhâne, sarhoş gibi sembolleri ilâhî aşkın ifâdeleri olarak kullanmışlardır (Uludağ, 14; Üstüner, 2007: 245). Şarâbın içildiği mekân olan meyhâne simbolizminde kullanılan şarâbtan maksat ilâhî aşk ve marifetullah, meyhâneden maksat ilâhî aşkın tecelli ettiği mürşid-i kâmilin gönlü, tekke, zikir ve sohbet meclisleri, kadehten maksat mürşid-i kâmil tarafından müridâna verilen ism-i celâl ve dervişin gönlü, dudak ise fenâfillâh'ın simbolüdür.

Hâce Muhammed Lûtfî de Hulâsâtu'l-hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lûtfî isimli eserinde, tasavvufî şiirde kullanılan bütün sembolleri kullanmıştır. Bununla birlikte aşk-ı ilâhiyi ifâde etmesi anlamında şarâb metaforuna daha fazla müracaat etmiştir. Hatta şiiri muhabbet içeceğinin kâsesi olarak tanımlamıştır. Çalışmamızda şarâb metaforu yerine, bu metaforun bütün unsurlarını içerisine alan ve mekânın ifâdesi olan meyhâne metaforu şeklinde kullanmayı tercih ettik.

Konuyu ele alırken meyhâne, mey, sâkî, kadeh, leb ve sarhoş kavramlarına Alvarlı Efe Hazretlerinin hangi anlamlar yüklediğini ortaya koymaya çalıştık. Şiirlerin eser içerisindeki sayfa numarası yerine şiiri numarasını ve yanında beyit numarasını verdik.

Onun konuyla ilgili görüşlerini değişik şiirlerinde yer alan üç beyit özetlemektedir. Ona göre rûh ve bedenden oluşan insanın, bedeninin hayat bulması için nasıl rûha ihtiyacı varsa, rûhun hayatıyeti de ancak ilâhî aşkın ifâdesi olan mey iledir. Zira bu meyden nasibi olmayan rûh yok hükmündedir.

*Cismin hayâtı rûh ise rûhun hayâtı bâdedir
Mey zevki dilde olmasa rûhâneler elden gider (243, 8)¹*

A. Meyhâne: Aşk Dergâhı

Farşça içki içilen yer anlamına gelen meyhâne, tasavvuf literatüründe dervişlerin aşk ve şevk ile Allah'a niyaz ve münacatta bulunduğu tekke, mürşid-i kâmilin gönü, lâhûtî âlem gibi anlamlara gelmektedir (Cebecioğlu, 2004: 435). Sûfilerin meyhânesinde var olan yalnız aşktır. Nefs ve ihtiras yoktur.

Alvarlı Efe Hazretleri meyhâneyi genellikle tek başına değil terkipler halinde kullanır. Bu şekilde bir yandan meyhânenin özelliklerini diğer yandan da meyhâneye müdavim olanların ve orada aşk şarâbını içmek için kullanılan bütün unsurların özelliklerini açıklar. Onun kullandığı terkipler şu şekildedir: Men aref meyhânesi (681, 5), meyhâne-i mânâ (148, 4), meyhâne-i vahdet (413, 3), gönül meyhânesi, dârü'l-emân meyhâneden, meyhânedir dâr-ı devâ, meyhânedir dâr-ı vefâ (632, 2), meyhânedir dermân, dil-güşâ meyhâneler, ezel meyhânesi (294, 1), derd meyhânesi, meyhâne-i Hüda, dârü'l-emân meyhânesi, dergah-i meyhâne, kûşe-i meyhâne, gülbe-i meyhâne (384, 3), meyhâne-i ihsân (416, 7), gülşen-i meyhâne, işretgeh-i meyhâne (497, 1), ravza-i meyhâne (502, 4), defter-i meyhâne (503, 2), sahn-ı meyhâne, meyhâne-i pîr -i mugân. Meyhâneye müdavim olanlar ise, sâkî-i meyhâne, âkif-i meyhâne, üftâde-i meyhâne, emîr -i meyhâne (546, 1), mestân-ı meyhâne, peymâne şeklinde tanımlanmıştır. Şarap küplerinin yani aşk-i ilâhînin mekânı olarak meyhâne ile aynı anlamda humhâne kavramı da kullanılmıştır.

Alvarlı Efe Hazretleri, tasavvuf edebiyatında kullanılan bütün metaforları kullanmakla birlikte meyhâne metaforunu daha sık kullanır. Ancak bu sembolik dilin anlaşılmasının güçlüğüne bildiği için zaman zaman kendisi ehil olmayanları düşünerek açıklamalarda bulunur. Onun anlamak isteyenlere de bir tavsiyede bulunarak, tatmayanın bilmeyeceği bu haleti anlamak için mutlaka ehline sorulmasını ister.

*Nedir meyhâne-i mânâ nedir yâ bâde-i sâkî
Girüp dilhâne küncinde görüp hayrân olandan sor (190, 4)*

*Cilâ-yı câm-ı aşkı sâkî-i meyhânelerden sor
Şeref ü şevket-i hamri şeref-şân olmayan bilmez (254, 2)*

Ona göre, hem bu dili öğrenmek hem de burada anlatılan hayatı öğrenmek için, kişinin zamanın sâkisi olan mürşid-i kâmilin bulması ve ona tabi olması gerekir. Zira her ne kadar üzümünden yapılan içkiye de şarap denilse de, bâde-i hâlis, ilâhî aşkın şarâbıdır ve ancak gönül meyhânesinde ve tekkede bulunur. Bu bâdeyi sunanı bulan kişi aslında Allah'a bağlanmış ve ona dayanmıştır.

*Meyhânedede bul bâde-i hâlisi meyânda
Sâkî-i zemân ile görüş doğru ayânda
İhlâs ile dâmânını dut Hakk'a dayan da
Sermestler ile dopdolu meyhânelerin var (142, 4)*

¹ Bu çalışmada Hâce Muhammed Lutfî'nin Hulâsatü'l-hakâyık, Damla Yayınevi, 5. Basım, İstanbul 2011 adlı eseri kaynak olarak esas alınmıştır. Kullanılan şiirlerin sonunda verilen rakamlar sırasıyla şiir ve beyit numarasından ibarettir.

Tasavvuf edebiyatında meyhâne; genel olarak Hakk âşıklarının, aşk ve şevkle Mâşuk'larına münacaat ettiği her mahaldir. Özel de ise mürşidi kâmilin kalbi, sâdıkların kalbi, zikir ve sohbet meclisleri, gönül ve zikrullahın husûsi mekânı olan tekkedir. Alvarlı Efe hazretleri, meyhâneyi çeşitli isimlerle tanımlar. Ona göre meyhâne gönül (424, 4) , bir mekteb-i hikmet (54, 4) , insanın Rabbini bilebilmesi için kendini bilmesini öğreten irfan okulu (237, 5), insanın manevî değerleri ve mânâ âleminin surlarına mülâki olmayı öğrendiği mekân (681, 5), ilâhî güzelliklerin tecellî ettiği bir ravza-i mücellâ (565, 2) ve nihâyet Hak âşıklarının ve mestanelerinin kadîm meskenidir (223, 1) . Ona göre dünya da kendine uyanların bir nevi meyhânesidir ancak bunun adı ancak derd meyhânesidir ve ona uyanlar şâduman olamazlar.

*Bu derd meyhânesinde kimi gördün şâdümân olmuş
Bu gambâne-i mihnetde belâdan kim emân bulmuş (301, 1)*

Alvarlı Efe Hazretleri, meyhâneyi birçok şekilde anlatmakla birlikte temel olarak dört ana tema üzerinde daha çok vurgu yapmıştır. Bu temalar, meyhânenin gönül/kalp olması, tevhîdhâne olması, dâru'l-emân olması ve şifâhane olmasıdır.

a. Meyhâne Gönüldür

Alvarlı Efe Hazretleri, tekke edebiyatında en çok kullanılan benzetmelerin başında gelen gönlün meyhâne olarak kabul edilmesini şiirlerinde sıklıkla dile getirir. Kalp ve gönül tasavvufi hayatın merkezinde yer almaktadır. Hiçbir şeyin fayda etmediği günde yalnız kalb-i selîmin fayda edecek olması sûfilerin bu konuya odaklanmalarına neden olmuştur. Zîra kalp iman ile inkârın, hak ile bâtılın nefis ile rûhun mücadele alanıdır. Kalp, iman nûrunun ve vahdetin tecellî yeridir.

Alvarlı Efe Hazretleri de, birçok şiirinde açık şekilde gönlü aşk meyhânesi olarak tanımlar. Kalbin yalancı ve sahte sultanlardan temizlenerek yalnız tevhîdin mahalli olması durumunda kişinin ancak o zaman kendini tanıyabileceğini bunun neticesi olarak da, kâinatta bulunan her bir eşyanın bir cümleye dönüşüp bir kitâb haline gelerek Hakk'ın varlığını ve birliğini söyleyeceğini dile getirir.

*Gönül meyhânesinde sâkî-i vahdet meyin nûş et
Sana sırr -ı aref söyler bütün eşyâ kitâb olsun (424, 4)*

*Bu dâr -ı dil-güşâ meyhâne-i erbâb-ı irfândır
Gözet mey-i musaffâyı hemân ref-i hicâb olsun (410, 6)*

*Meyhânedem dem-bâz olan devrân eder pervâne-veş
Serây-ı sadrında olur mestânenin meyhânesi (717, 2)*

*Servi-veş bir sâye salmış server-i hûbânlara
Dil-güşâ meyhânelerde zevk ede pâ-bendeler (134, 4)*

Alvarlı Efe Hazretleri, "besdir gönül meyhânesi" kafiyeli dokuz kitadan oluşan müstakil bir şiir yazarak meyhâne-gönül ilişkisini bütün boyutlarıyla dile getirir. Bu şiirin ilk kıtasında iman boyutunda konuyu ele alır ve mâsivânın kalbi terk edip tevhîdin yerleşmesi için "Besdir gönül meyhânesi" der. Böylece tevhîdin merkez mahallinin gönül olduğunu ifâde eder.

*Şerâb-ı vahdet içmeğe
Besdir gönül meyhânesi
Kayd-ı sivâdan geçmeğe
Besdir gönül meyhânesi (631, 1)*

Takibeden kıtalarda bütün duyguların, istek ve arzuların, ilmin ve irfânın, evrâd ile ezkârın, emir ile fermânın kısaca âlimin, ârifin, dervîşin, âşığın, emirin gerçek dünyasının gönül olduğunu ifâde eder. Derdine derman arayan bir âşığın diyar diyar dolaşmak yerine gönlüne eğilmesi, âşıkların inci ve mercan bulmak için onun deryasına dalması kâfi olacaktır. Bir nevi gönül, zübde-i âlem olan âdem'in zübdesidir.

*Merdâneler meydânına
Âriflerin irfânına
Âşıkların rindânına
Besdir gönül meyhânesi (631, 2)*

*Mürîdlerin murâdına
Emîrlerin irâdına
Dervîşlerin evrâdına
Besdir gönül meyhânesi (631, 5)*

*Dervîşlerin dermânına
Uluların fermânına
Erbâb-ı kalb ummânına
Besdir gönül meyhânesi (631, 6)*

Gönül bir gül bahçesi olduğu gibi, aynı zamanda dil ehlinin de bostânıdır. Hakk âşıklarının aradığı her şeyi kendisinde bulduğu saâdet diyârıdır. Zîra Hakk'a ulaşmayı dileyen dervîşlerin seyr u sülûk mahalli kalptir. Naz oradadır, niyâz oradadır.

*Gönüllerin gülistânı
Ehl-i dillerin bostânı
Âşıkların dâsitânı
Besdir gönül meyhânesi (631, 3)*

*Sâliklerin seyrângâhı
Âşıkların niyâzgâhı
Nazlıların cilvegâhı
Besdir gönül meyhânesi (631, 4)*

*Mücâhidlerin nusreti
Ehl-i seâdet devleti
Ârifânın cân kıymeti
Besdir gönül meyhânesi (631, 7)*

Hakk Teâlâ, mahşer gününde itibar ettiği tek şeyin kalp olduğunu Kuran'da açık bir şekilde beyan buyurmuştur. O kalp ki, aynı zamanda rûhu geldiği yere taşıyan bir kanattır. İnsana Allah'ın bir lütfudur ve onun faydasına olan her şey için kâfidir.

*İnd-i Hudâ'da müteber
Kitâbullah'da var haber
Mürg-i rûha olan şehper
Besdir gönül meyhânesi*

*Sâüdlere seâdetdir
Sâliklere selâmetdir
LUTFÎ Hak'dan inâyetdir
Besdir gönül meyhânesi (631, 8-9)*

b. Meyhâne Tevhîdhânedir

İlâhî dinlerin temelinde tevhîd inancı vardır. Kalp, imanın mahallidir. Mü'minler tevhîdî kalplerine yerleştirdikleri oranda imanlarını güçlendirmiş olurlar. Tevhîdî kalpde yerleşmesi, şehadet âleminde kişinin Allah'tan gayrısına kulluktan kurtulması, onların esir ve tutsağı olmaması anlamına gelmektedir. Alvarlı Efe Hazretleri, gönül meyhânesini tevhîdhâne olarak tanımlar. "Meyhâne-i vahdet" şeklinde ifâde ettiği ve dergâh olarak tanımladığı bu mekânın ilk sâkisinin Hz. Muhammed (s.a.s.) olduğunu söyler. Bu ifâdelerden kasıt, İslam'ın tevhîd inancını ve Hakk âşıklarının seyr u sülûk yolunda ilk müşîdlerinin Hz. Muhammed (s.a.s.) olduğunu dile getirmek olmalıdır.

*O meyhâne-i vahdetde Muhammed'dir olan sâkî
Habîbullah bize teslim edüp gitdi bu dergâhı (664, 3)*

*Bu âlem-i ibretde dîvâneleri seyret
Meyhâne-i vahdetdemestâneleri seyret (53, 1)
Meyhâne-i vahdetde mestâne döner sâkî
Şem'a-i muhabbetde pervâne döner sâkî (613, 1)*

*LUTFÎ ne şerâfetdir meyhâne-i vahdetde
Lutfî'ye ede ikrâm Hak duttuğu hak yolda (529, 6)*

c. Meyhâne Dâru'l-Emândır

Alvarlı Efe Hazretleri aşk meyhânesinin gönül olduğunu ve gönlün tevhîdî mahalli olduğunu dile getirdikten sonra, ister sâkî olsun, ister sâkinin elinden aşk şarâbını içen olsun, insanın kurtuluşunun bu mekânda olduğunu söyler ve gönül meyhânesini "Dâru'l-emân" olarak tanımlar.

*Ey sâkî-i devr -i zemân meyhânedir dârü'l-emân
LUTFÎ diler bir mey hemân demhâneler elden gider (243)*

*LUTFİYÂ dârü'l-emân meyhâne-i pîr -i mugân
Der-i dergâh-ı keremdir bir diyârı gözlerim (369, 6)*

*LUTFİYÂ dârü'l-emân meyhâneden al bir haber
Hâdim-i pîr -i mugândır rûh-i revânım bugün (382, 4)*

*Bir zülfi zerrîn nâzenin kamer -nümayiş meh-cebîn
Sâkî olan olur emîn LUTFÎ güzel meyhâneler (108, 7)*

*Kûşe-i meyhâne emn ü emândır
Mey-keşlere feyz-i Hudâ'ya bir bak (317, 3)*

d. Meyhâne Şifâhânedir

Alvarlı Efe Hazretleri ilâhî aşkın terennüm edildiği yer olan meyhâneyi aynı zamanda dertlilerin derman bulacağı bir şifâhane olarak tanımlar. Ona göre derdi olanların şifa bulmak için yanlış kapılar çalmadan önce ilahî aşkın terennüm edildiği mekânları bilen birisini bularak ondan sormasını ister. Hakk'ın vahdaniyetini gösteren bir kitap olan eşyânın dili, her nereye bakılsa Hakk'ın kudretini ve azametini görebilmenin ve hakikî hayata nâil olabilmenin yolu ancak bu âriflerin müdâvim oldukları mekânlardan öğrenilebilir.

*Şifâhâne-i hikmet derdlere meyhânedir dermân
Şifâ-yâb-ı şerâbı âkif-i meyhânelerden sor (128, 4)*

*Göster şerâb-ı eynemâ bahşet hayât-ı innemâ
Meyhânedir dâr -ı devâ âkıl ola dîvâneler (108, 2)*

e. Meyhâneye Devam Etmenin ve Aşk Şarabı İçmenin Faydaları

Alvarlı Efe Hazretlerine göre tasavvufî hayata giren sâliklerin, mürşidlerinin sunduğu ilâhî aşkın şarâbını içtikleri yer olan tekke, kendilerini kemâle götüren bir ocaktır. Orada ilahî aşkın tesiri ile birçok haller yaşarlar, makamlara ulaşırlar ve nimetlere nâil olurlar. Aşk şarâbının lezzetini ve insanda nasıl tesirler bıraktığını ancak onu içenler bilirler. Zaten onun tadına bir kez varanlar artık onun müptelâsı olurlar. Onsuz duramazlar, ona canlarını sunarlar.

1. Rahmete Nâil Olunur

Tekke ya da gönül manasında kullanılan meyhânedede, ilahî aşkın şarâbı içildikçe mânâ âleminde insan gönlüne rahmet yağar. Zîra orada içilen vahdet şarâbıdır. Buna rağmen lütuflara nâil olmak çalışmanın bir sonucu değil, Allah'ın bir lütfudur:

*Sâkî-i mey-i vahdet senden ola bir himmet
Meyhâne-i mânâdabaşına yağar rahmet (54, 1)*

*Sâkî-i mey-i vahdet eylerse eğer himmet
Meyhâne-i mânâdabaşına konar rahmet (56, 1)*

2. Can bulunur/Yeniden Doğulur

Her kim tekkeye gider ve zikr-i Hakk ile aşk şarâbı içerek gönlünü tecelligâh-ı Hakk eylerse o kişi artık yeniden doğmuş, yeni bir can bulmuş olur. Bu doğum, biyolojik doğumun ötesinde kulluk için yaratıldığını bilerek yalnız Yaratanı seven ve söyleyen âşık bir kul olmaktır.

*Her kim gider meyhâneye
Îmân dolar dilhâneye
Cân bahş eder peymâneye
Ey sâkî doldur bir kadeh (75, 9)*

Bu âşık kulun canı, ölen hayvâni can değil, Bâkî olan Hak ile bekâ bulan bir candır. Onların gönülleri iman ile cilalanır ve mercan gibi kıymetli hale gelir. Zira onların içtikleri ilâhî şakın şarâbı ölü canları diriltten bir iksirdir. Bütün bunlar muhabbetinin neticesidir.

*LUTFÎ ne keremdir bu meyhânede mey-nûşlar
Bir cân-ı bâkî bulmuş erbâb-ı muhabbetden (430, 7)*

*Meyhânede sermestlere pîr -i muğânın bâdesi
Her katresi bir cân değerdillerine verir cilâ (13, 1-2)*

*Muğbeçeler dilkeş güzel ebrû-kemân bir nev-civân
Meyhânede devr eyleyen peymâneler mercân ola (21, 2)*

*Gedâ-yı der geh-i Mevlâ olan emîr -i âlemdir
Mey ile mürdeyi ihyâ eder meyhânemiz vardır (152, 6-7)*

Kulluktan bîhaber ölü gönülleri, iman-ı hakîkî ile canlandıran ve nurlandıran mârifetullah ile mestâne olanlar, Kâbe'yi ziyaret edenlerin tavaf ettikleri gibi gönül meyhânesinde devrâna başlarlar. Böylece onlar hakîkate erer ve bâki hayatın yolunu tutarlar. İşte âdemoğlunun insanlık mertebesine yükselmesi bu şekilde gerçekleşir.

*Mürde dillere dilâ meyhâneler verir hayât
Gülbün-i dil nem alır muhabbeti dallandırır (212, 3)*

*LUTFİYÂ cânân ile cân meyhânede bulur hayât
Zevrak-ı zevk olur müdâm demhânede sermestemiz (265, 7)*

*Zevk-ı mey bâkî hayat bahşedicek rûha o dem
Kâbe-veş tâif olur şevk ile meyhâneleri (673, 2-3)*

*Men aref meyhânesinde mest olan insân olur
Bâkî bir cân bahş eder mestâneye Zât-ı Kadîm (352, 2)*

Lâkin yeni ve hakîkî bir can bulmak için can sanılan ölü candan geçmek gerekir. İşte Hakk âşıkları bu vahdet deryasında ilâhî aşkın şevki ile öyle mestâne olurlar ki, bütünüyle onunla boyanır (347, 3) ve fânî canlarını sunarlar. Neticede, gönülleri ve dünyaları gülşene dönüşür. Zaten gül bahçesi olan mürşidlerinin gönüllerinde ve bu ayrılık âleminde göklerin ve yerin nûru olan Hakk'ın nûrunun tecellileri, onların canlarında görülür.

*Mey içüp mahbûb seven cânın verir meyhâneye
Sâkî nev-bâde kızıl rûhun verir demhâneye (525, 1)*

*Gülşen-i meyhânede açmış hidâyet gülleri
Seyredersin kudret-i Hak herbiri bir nûr-i cân (425, 4)*

3. İlm-i Ledünn ve İrfâna Nâil Olarak Kendini Bilir

Sâlikler, gönüllerini mâmûr ederek, aynı zamanda kendilerine hakîkatin perdelerini kaldıracak olan ilm-i ledünn ve irfâna nâil olurlar. Kulun Rabbini bilmesi için önce kendisini bilmesi gerekir ki, kendini bilmenin yolu da vahdet şarâbını içerek kesretten kurtulmaktır. Ancak bu, bir anda gerçekleşen bir hal olmayıp renkten renge girerek

(televvün), halden hâle geçerek olur. An olur ağlanır, an olur gülünür. Bazen de zevk ve zevk ile nârâ atılır.

*Meyhâne-yi mânâya var şerâb-ı vahdet andadır
İlm-i ledünnî bahşeder bâde-keşe nûr -i basar (109, 2)*

*LUTFÎ dürr -i irfânı bul meh-veş o devrânı
Meyhânedede devr eyler peymâneleri seyr et (62, 5)*

*Men a ref meyhânesinde mu'tekif mestânele
Mey-i vahdet nûş edince ârifân ağlar güler (115, 7)*

*Dilrubâlar gerdeninde görünen halhâneler
Savt-ı sermest na'rastıyla güllenir meyhâneler (239, 1)*

*LUTFÎ okur ders-i aref
Meyhânededir bu şeref
Esrâr-ı tevhîd her taraf
N'etdinse sen etdin gönül (330, 4-8)*

İlâhî aşkın mestâneleri bu mânâ yolunda dâim olurlarsa, bir kısım zorluklar yaşar, birçok imtihanlar geçirirler. Ancak bu durum, onlara dert gibi görünmesine rağmen aslında dermândır. Sonunda derdlerini dermân bilip onu sevmeye ondan zevk almaya başlarlar. Sonunda şâd olur ve büyük devlet bulurlar.

*Meyhânedede mey-nûşlar sermest ü perîşândır
Deryâ-yı muhabbetde zevk ile şitâb ister (124, 3)*

*LUTFİYÂ rû-ber -zemîn üftâde-i meyhânemiz
Sâkıyâ bir bâde ver bu derde dermân istemez (255, 7)*

*Sâkî-i nev-resteler demde kemer -besteler
Meyhânedede şâd olur şevk ile pâ-bendeler (123, 4)*

*Ezel meyhânesinde bâde-keş mest-i muhabbetdir
Düşüp sermest hayretde kalan nâil-i devletdir (136, 1)*

Mürşid-i kâmil olan aşk meyhânesinin sâkileri, zikr-i Hakk ile öyle bir devrân ederler ki sonunda mest olup hayrete düşer, hayran olurlar. Vazifelerini yerine getirmek ve Hakk'ı tesbîh için hiçbir zaman durmadan devrân eden, zikri-i dâim halinde bulunan Güneş ve Ay ise salıkların bu hallerine hayret ederler.

*Peymâneleri sâkıyân devre salar meyhânedede
Cânlar fedâ etse gerek mestâne var her ne kadar*

*Sâkî-i nev-reste civân ebrû-kemân pervâne-veş
Devrân eder meyhânedede hayret eder şems ü kamer (149, 3-4)*

Böylece sâlikler kesret kaydından kurtulup, tevhîdin zevkine nâil olurlar. Bu hal Allah'tan başkasını görmemek ve hakikî âzâdeliktir.

Öyle bir meyhânedir ki zevk-ı tevâhid bahş eder
Zehr-i dillere dâim tiryâk-ı bâkî bündadır (196, 2)

MUHAMMED LUTFÎ'ye Bârî Teâlâ'dan ola ibsân
Olan mest-i müdâm meyhânedede âzâdeler vardır (147, 7)

4. Gönlü Mâmûr Eder, Hikmetle Doldurur

Aşk şarâbı, içenlere, bu madde dünyasının mâverâsına ait hakîkatlere ulaştırır rahmet kapısını açar. Oradan dillerine ve gönüllerine hikmet dolar.

Sâkıyâ doldur şerâbı vakt-i iftârdır bu dem
Mâmûr eyle bu harâbı lutfu izhârdır bu dem (354, 1)

LUTFÎ diler mey-i vahdet
İçe dola dile hikmet
Açıla ebvâb-ı rahmet
Gel halkaya gir halkaya (547, 8)

Ezel bezminde bâde-nûş olan sâkî-i vahdetden
Aref dershânesinde gör okur o ilm-i hikmetden (434, 1)

Bezm-i meyde sâkî-i devrâne hikmet bahşeder
Âşık-ı cânânım olmuş şîşede sad pâreler (197, 3)

5. Maddî ve Mânevî Fetihlere Nâil Olunur

İlâhî aşkı terennüm edenler, onun lezzetiyle öyle bir hal alır ki fedai bir genç gibi gerekirse gönül meyhânesine tereddütsüz canını verirler. Ona revân olurlar. İşte İslam'ın ilk yıllarında Müslümanların duyguları da böyledir. Meşakkatli yolculuklar sonunda fetholunan başta Hayber gibi nice fetihler bu halin bir neticesidir. Bu, Hakk âşıklarının gönüllerinde gerçekleşen fethin, zâhirdeki temsili ve tezâhürüdür.

Mey-nûş olan bir nev-civân meyhâneye olur revân
Bu mey ile mîr -i zemân feth eylemiş Hayber 'leri (607, 3)

Meyhâneye var LUTFİYÂ sermestleri bir gör
Şürrâb-ı aref herbiri gönlünde kitâbı (604, 5)

6. Halden Hale Girdirir ve Mânevî Lezzetler Sunar

Aşk şarâbını içenler vahdet sırrına ermeye başlar. Kendini ve kâinatı tanımaya başlar. Vahdetin müşâhede onları halden hale, renkten renge sokar. An gelir aşkın tesiri ile vecde gelir sözleri ve fiilleriyle gönül meyhânesinde sallanır, an gelir aşkın harareti onu yakar kavurur. O aşk ve şevk ile devrâne başlar ki kendileri devrân halinde olan ay ve güneş bu âşıkların halleri karşısında hayrete düşer.

Men a ref meyhânesinde mu tekif mestâneler
Mey-i vahdet nûş edince ârifân ağlar güler (115, 7)

Sâkıyâ rahm et bu dem ver bir şerâb-ı eynemâ
Mey-keşân sermest olur meyhâneyi sallandırır

*Men a ref câmi ile humhânedede bir bâde var
Lâle-renk eyler yüzü gerdenleri hallandırır (212, 4-5)*

*Sâkî-i nev-reste civân ebrû-kemân pervâne-veş
Devrân eder meyhânedede hayret eder şems ü kamer (149, 4)*

Aşk şarâbı nebileri dahi mest eyleyen ve onları türlü meşakketlere karşı mücadele etmeye, sabretmeye, şükretmeye scvk edendir. Eğer zâhir ehli olan ve yalnız söz söyleyenler aşkın lezzetini tatsalar, yalnız söz söylemekten kurtulup hâl ehli olurlar.

*LUTFİYÂ bu bâdedir mesteyleyen Mûsâ'ları
Zevk-ı rûhânî verir kâl eblini hallandırır (212, 7)*

Aşk şarâbı, içenler dünyanın gam ve kederinden kurtarır. O, cana can katan bir iksirdir.

*Mey ki muhabbet bâğıdır leşker -i gamı dağıdır
Ravza-i cân çerâğıdır cânê cândır cânâne-veş (292, 6), (349, 5)*

*Sâkî bugün meyhânedede ebrû-kemân dilberleri
Mey-keş edüp demhânedede zî-zevk olup gülberleri (607, 1)*

7. Perdeleri Kaldırır Hakîkate Erdirir

Dört kapı olarak bilinen şeriat, tarikat, marifet ve hakikat sûfînin seyr u sülûk sürecindeki duraklarıdır. Bu duraklar ve kapılar birbirinin ayrı değil birbirinin derûnudur. Hakîkate ulaşmak vahdete erişmektir. Orada can yoktur cânân vardır. Seven, sevgi ve sevgili bir olur. Temâşâ edilen yalnız sevgilinin cemâlidir. Ondan başkası da mânâ yolcusunun açlığını gideremez ve kandıramaz.

*Denn-i mey-i mânâyâ dal var bâde-i a'lâdan al
Kaldır basîret perdesin göster göze cânâneyi (713, 2-4)*

*Mey bahrine daldırsalar perdeleri kaldırsalar
Peymâneler doldursalar şâhlar verirler serleri (607, 4)*

*Mey dolarsa câm-ı hüddâ nây-ı aref verir sadâ
Cânân eder ol dem nidâ görünür dîdâr dürleri (607, 5)*

*Bir bâde ki bahş olmuş peymâne-i kudretten
Kim içse olur mahrem perdeyi atar cânân (411, 5), (430, 6)*

*Gönül meyhânesinde sâkî-i vahdet meyîn nûş et
Sana sırr -ı aref söyler bütün eşyâ kitâb olsun (424, 4)*

8. Mâsivâden Kurtarır ve Vahdete Nâil Olunur

Aşk şarâbı, insana ezelde sunulmuştur. Ondan içen kimse, Sâkî-i Bâki olan Allah'tan başkasını görmez. Onun gözünde yalnız dünya değil cennet ve nimetleri de ihrak olur. Gönülde yalnız Hakk kalır. Bu hali hiç tatmadan yaşamış kâl ehli, bir kez aşk şarâbını tatsalar, ellerinden ne varsa tümünü satarlar, makamı ve şöhreti terkederler.

*Sâkî kerem eyle bize
Sırr-ı meyi söyle bize
Merhamet et böyle bize
Mâsivâmız ihrâk ola (24, 3)*

*Mâsivâ bilmez nedir bezm-i elest mestânesi
Öyle hayret bahşeder nâtıkları lallandırır*

*Eğer kâl ehli bulsa o meyin metninde esrârı
Görürsün şöret ü şânın atar üftâdeler vardır (146, 5-6)*

*Mey-i vahdetden içirdin
İki âlemden geçirdin
Aklım başımdan uçurdun
N'etdinse sen etdin gönül (330, 3), (440, 4)*

Alvarlı Efe Hazretleri aşk-ı ilâhîden bîhaber gönlü dünya sevgisiyle mâmûr olarak tanımlar. Ona göre kalbin Hakk'ın sevgisi ile mâmûr hale gelmesi ve O'nun nidasını duyabilmesi için binbir dille konuşan kâinatta "şerâb-ı cynema" yı içmesi gerekir. Ancak böylece sivâ ile dolu gönül boşalır ve orada Hakk tecellî eder.

*N'olur ey sâkî-i mânâ şerâb-ı eynemâdan ver
Sivâ ile bu mâmûr gönlümüz senden harâb ister (118, 2)*

Tasavvufta rûhun geldiği yer ile irtibatını dâimi olarak canlı tutması ve onda fânî olması anlamında kullanılan "katreyi ummana katmak" ifâdesi, bütün varlıkların aslına doğru olan yolculuğunu açıklamak için kullanılır. Yağmur damlalarının derelerde başlarını taştan taşa vurarak denize ulaşmasındaki ve bir kuzunun anasını ararken hasret ve hararetle melerken ona kavuşmasından sonraki sükûnet, sembolik olarak asla kavuşmadaki huzur halini açıklar.

*Zevk-ı meyi sor bezm-i elest bâde-keşinden
Katre-i meyi içmeyen ummâne yetişmez (274, 5)*

*Bu meyin katresi sermestlere bir bahr -i ummândır
Ne devlet LUTFÎ sermestler o ummânda hubâb olmuş (294, 6)*

Kendini bilen ve kulluğunu idrak eden sâlikler, her neye ve nereye baksalar onların Allah'tan olduğunu görür ve ona şahit olurlar. Eşyânın zikr-i tevhîdine mülâki olurlar. Yerde ve gökte ne varsa Hakk'ı nasıl tesbîh ettiğini anlarlar. İşte bu hal, hakiki sultanlıktır.

*Aref meyhânesinde gülbün-i gonce-i vahdet var
O câm-ı meyi cânın la'l ü âlindan haber söyle (560, 3)*

*Men aref meyhânesinde mey-i mânâ doludur
Bir şerâb-ı eynemâdan iç ki sultânlık budur (207, 6)*

*Her katresi âb-ı hayât içen anı görmez memât
Bu mey ile bu kâinât bulmuş hayât her hastemiz
Bâde-keşân meyhânedeki dilşâd olur vakt-i seher
Cânân dîdârın gösterir bu bâde-i hacestemiz. (265, 6)*

*LUTFÎ o nev-resîde mir 'ât-ı nûr -i vahdet
Meyhâne-i hüddâda câm-ı dürrer -bârı var (160, 5)*

Alvarlı Efe Hazretleri, “elden gider” kâfiyeli şiirinde bütünüyle meyhâne metaforuna ayırır ve bu şiirde konuyu özetler. Şiir bazı beyitleri şu şekildedir:

*Ey sâkî aç meyhâneyi mestâneler elden gider
Humhâneyi âbâd kıl peymâneler elden gider*

*Meydir hayât-ı âşıkân ey sâkî-i cân rahm kıl
Meysiz kalırsa bâde-nûş meyhâneler elden gider*

*Bir cân nedir meyhânenin yolunda olmaya fedâ
Cânlar fedâ olmaz ise cânâneler elden gider*

*Meyhâneyi kapar isen humhâneyi yıkar isen
Mestâneler harbe çıkar büthâneler elden gider*

*Cismî hayâtı rûh ise rûhun hayâtı bâdedir
Mey zevki dilde olmasa rûhâneler elden gider*

B. Sâki

Dîvan edebiyatında aşk şarâbını sunan kişi şeyh veya pîrdir. Meyhâne metaforunda sâkî, pîr-i muğân ve mey-fürûş kavramlarıyla ifâde edilmiştir. Dîvan şiirinde kullanılan en önemli sembollerden biri olan sâkî ile ilgili pek çok şiir ve müstakil eser yazılmıştır. Şarâb ve sâkinin övülmesi ve ondan şarâb talebini dile getiren şiirlere de sâkinâme denilmiştir (Cebecioglu, 2004: 538). Bu eserlerde kullanılan bütün kavramların sûfiler nezdinde özel anlamları vardır (Canım, DİA, s. 13. Hamriyeler yalnız aşk konusunu içerirken sâkinâmeler ahlakî öğütler ve felsefî konulara da temas etmiştir (Karaismailoğlu, 2009: XXXVI, 14).

Alvarlı Efe Hazretleri genel olarak sâki şeklinde tanımlanan şeyhi, pîr -i mugân, mîr -i zemân, sâki-i bezm-i elest, sâki-i bezm-i ezel, sâki-i bu ümem, sâki-i cân, sâki-i hüddâ, sâki-i Kevser-feşân, sâki-i kevser-i mânâ, sâki-i kevser-nisâr, sâki-i mânâ, sâki-i mey, sâki-i meyhâne, sâki-i mey-i vahdet, sâki-i mey-i vefâ, sâki-i nevreste, sâki-i rûz-i elest, sâki-i vahdet, sâki-i zemân şeklinde terkipler halinde kullanır.

Alvarlı Efe Hazretleri insanın kendisini sarhoş eden ilk aşk şarâbını bezm-i eleste içtiğini ifâde eder. O gün kendisine şarâb sunan sâkiyi, sâki-i bezm-i elest, sâki-i rûz-i elest olarak tanımlar. Alvarlı Efe Hazretleri meyhâne ve mey kavramları incelerken de görüldüğü gibi aşk şarâbını vahdet, hidâyet, kevser, mânâ, muhabbet ve cân olarak tanımlar. Dolayısıyla sâkinin sunduğu da bunlardır. Alvarlı Efe Hazretlerine göre bu dünyada Hakk âşıklarının ilk sâkisi Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Sonra da onun vârisi olan her zamanın ve mekânın sâkileri vardır.

Kâinatın varlık sebebi hakikat-ı Muammediyeye'dir. Tüm rûhlar ona ezelden âşıktır. Bu aşkın adı, şerâb-ı Muhammedî'dir. Onu içen saîd olur. Gamdan kederden kurtulur.

*Sâkî-i rûz-i elest saîdlere dağıtdı
İçen buldu hidâyet şerâb-ı Muhammedî (689, 9)*

*Sâkî-i ezel verdi bize şerbet-i tevhîd
Erişdi bize rûz-i elest rahmet-i Rahmân (443, 3)*

*Sâkî-i bezm-i ezel vermiş şerâb-ı eynemâ
Mey-i vahdet neş'esi gamdan âzâd etsün seni (678, 2)*

Ona göre sâki olan mürşid-i kâmil, feyz-i Hak ile doludur (613, 5). Vahdete ermiş ve Hakk'a muhabbetinden pervane gibi dönmektedir (613, 1). Mürşid-i kâmiller, Rablerini bilmek için "men aref" dersini okumuş, mana kevserini ve Rahmân'ın sevgisini gönülden gönüle aktaranlardır (215, 4). Şimdi, Alvarlı Efe Hazretlerinin sâki kimliğini kimlerde müşahhas hale getirdiğini görelim.

a. Ezel Sâkisi Allah'tır

Birçok sûfi şâir gibi Alvarlı Efe Hazretleri de aşk şarâbını, insan rûhunun bezm-i eleste tattığını dile getirir. Bu kabule göre sûfiler, vatan-ı aslıleri olan o sermest oldukları âlemin hatıralarına mülâki oldukları anlarda, mâsivânın ve kendi varlıklarının fâniliğinin farkına varırlar. Rûhları o bâdeyi nûş ettikleri ânın özlemi içindedir. İşte bu nedendir ki bütün büyük sûfiler, kendileriyle o âlem arasında bir kapı olan ölümü sevgiliye kavuşma ve düğün günü olarak tasvir ederler.

O aşk şarâbı dökülürken, insanın gönlü sanki bir kadeh gibidir. Gönül kadehi, şevk ile şarâbını almıştır. Aşk şarâbı ki, ölümsüzlük iksiridir.

*Şerâb-ı Lâ-yezâlî'den içenler teşne-yâb olmuş
O meyhâne-i vahdete olan câm-i şerâb olmuş (289, 1)*

*Sâkî-i bâde-i bâkî mey-i vahdet cur'asın
Zevk ile bezm-i eleste şevk ile aldı gönül (345, 2)*

b. Ümmetin Sâkisi Hz. Muhammed'dir

Alvarlı Efe Hazretleri Hz. Peygamberi "sâki-i bu ümem" şeklinde ümmetin sâkisi olarak tanımlar.

*O meyhâne-i vahdetde Muhammed'dir olan sâkî
Habîbullah bize teslîm edüp gitdi bu dergâhı (664, 3)*

*Kevser-i tevhîdde sâkî Muhammed
Şefâ'ati dâim bâkî Muhammed
Server-i ümmete hakkî Muhammed
Dest-gîrdir bize o Hayru'l-enâm (370, 6)*

*O demhâne-i mânâda o dem cânân edüb fermân
Mukaddem ol meye sâkî Muhammed intihâb olmuş (294, 5)*

Alvarlı Efe Hazretleri, Hz. Peygamberi aşk-ı ilâhinin sâkisi olarak tanımlar. Dördüncü mısrası "Biz Muhammed ümmetiyiz" şeklinde biten on bir kıt'adan oluşan bir şiir yazmıştır. Bu şiirin her kıtası "Ey sâkî" şeklinde başlamaktadır. Dîvanda 264. sırada yer alan bu şiirin 5. kıtasında Hz. Peygambere şöyle iltica eder:

*Ey sâkî şâh-ı enbiyâ
Oldur Habîb-i Kibriyâ
Verir şerâb-ı pür -safâ
Biz Muhammed ümmetiyiz (264, 5)*

c. Hz. Ali Sâki-i Kevserdir

Alvarlı Efe Hazretleri Kerbelâ olayını anlattığı “Muharrem’dir yine düştü cihâna âteş-i sûzân” şeklinde başlayan şiirinde ümmetin Muharrem ayında kalbinde her yıl yangınlar bırakan “âteş-i sûzan”ı anlatır. Peygamber torununun şehâdetini “Ne gelse Hazret-i Hak’dan bize kevser -i ahmerdir” diyerek karşılar. Ancak Hz. Hüseyinin bu dünyada şehadet şerbetini içmekle cennete kevser şarâbını içeceği ifâde eder. İşte o gün babası Hz. Ali’nin de bu şarâbı sunacağını ifâde eder.

Huseyn ağlar döker kan yaş dedi sabır seâdetdir
Ali’dir sâkî-i kevser bizi gözler bugün Rıdvân (379, 9)

d. Zamanın Sâkisi: Mürşid-i Kâmindir

Elest bezminde sunulan aşk şarâbını Hz. Peygamber sahabeye sunduğu gibi onun vârisi olan velîler de kendi zamanlarında sunmaya devam etmişlerdir. Bundan sonra da devam edeceklerdir. Bunları Alvarlı Efe Hazretleri “sâkî-i zaman” ve “pîr-i muğan” şeklinde tanımlamaktadır (292, 1-5).

*LUTFÎ pîr -i muğânı bul meyhânede mu‘tekif ol
İlm-i aref sırrıyla dol mâmûr eyle minberleri (607)*

*Meyhânede bul bâde-i hâlisi meyânda
Sâkî-i zemân ile görüş doğru ayânda
İhlâs ile dâmânını dut Hakk’a dayan da
Sermestler ile dopdolu meyhânelerin var (142, 4)*

*Ey sâkî-i devr -i zemân
Âşıklara dâru’l-emân
Ey himmeti âb-ı revân
Doldur şerâb-ı eynemâ (2, 3)*

Alvarlı Efe Hazretlerine göre sâkî-i zaman olan mürşidler insanları hidâyete çağırın feyz menbâdırlar. Gönüllere nûr-i ilâhî doldururlar. Onların sözleri kalbe şifadır. Sohbetleri safâ ve huzurdur. Onların tekkeleri daru’l-emândır. Hal ve sözleri “emtâr-ı hikmeti” yağdırır, “burc-i dilden şafak” söktürür ve güneş gibi aydınlık hale getirir. Bu hale gelen gönülde Hakk’ın tecellisinin önündeki perdeler kalkar. Bundan sonra da artık insan hakiki bir hayat yaşamaya başlar (24). Onlar etrafında bulunan insanlara “şerâb-ı eynemâ” sunarak kâinatta her an zâhir olan Hakk’ın tecellilerini temâşa edebilmeleri için gönül gözlerinden perdeleri kaldırırlar. Mâsivâ gözde ve gönülde yok olur.

*Sâkî kerem eyle bize
Sırr-ı meyi söyle bize
Merhamet et böyle bize
Mâsivâmız ibrâk ola (24, 3)*

Alvarlı Efe Hazretleri “Ey sâkî doldur bir kadeh” kâfiyeli bir başka şiirinde “Evvel Hudâ'nın aşkına” şeklinde başlayarak Allah aşkına aşk bâdesinin sunulmasını istemektedir. Bu bâde ile derin bir zevk zuhûr eder ve gönül huzur bulur, nûr hazinesi haline gelir. “Kayd-ı sivâ” dan kurtaran bâde, aşk semasından kanat vurdurur. “Ol bâdenin mestanesi” olanların gönülleri irfân ile dolar, mâsivâ ile virân hale gelen gönülleri mâmûr hale gelir. Gönül hikmet yağmurlarıyla aşkla dolar. Ve aşk imandır. İman nûru o kalbi Hakk'ın tecellî ettiği “Cebel-i Tûr”a dönüştürür.

Kim ki o badeden nûş ederse hakiki insan olur. Mana âleminde de sultan olur.

*Ol bâde ki ihsân olur
Her kim içer insân olur
Mânâda bir sultân olur
Ey sâkî doldur bir kadeh*

*Mestâneler pür -nûr olur
Cebel-i diller Tûr olur
Gönül cinân cân hûr olur
Ey sâkî doldur bir kadeh (75, 5-8)*

C. Mey, Şarâb, Bâde

Gönül ve tekke, meyhâne sombolü ile anlatılırken metaforun ana unsuru mey yani şaraptır. Şaraptan maksat ilâhî aşk ve mârifetullahtır. Farsça şarâb anlamına gelen mey, kuvvetli aşk ve bunun verdiği şevkin kaynağıdır. Sûfilerin ilâhî aşkın mey'ini içtiklerinde hata etmedikleri kabul edilir (Cebecioglu, 2004: 433). Dîvan edebiyatında şarâb, mey, bâde aynı anlamda ve aşkı ifâde etmek için kullanılmıştır. Bu aşk sâlikleri dünyâya bağlılıktan kurtararak ebedî varlık olmanın imkânını sunmaktadır.

Alvarlı Efe Hazretleri dervişin içeceği olarak kabul edilen mey veya şarâbı meyhâne sombolünde olduğu gibi yine tamlamalarla birlikte kullanır. Bu tamlamalar bâde-endâz, bâde-i bâkî, bâde-i cân, bâde-i hâlis, bezm-i mey, gül rengi şerâb, kâse-i mey, mey-fürûş, mey-i ahmet, mey-i bâkî, mey-i cân, mey-i hayât, mey-i mânâ, mey-i mânevî, mey-i mirân, mey-i muhabbet, mey-i muhabbet-i Hudâ, mey-i musaffâ, mey-i rûz-i elest, mey-i sahbâyı ezel, mey-i vahdet, mey-i vefâ, mey-kede, sırr-ı mey, şerâb-ı aşk, şerâb-ı eynemâ (Bakara, 115, Hadid, 4), Şerâb-ı şerîat (54, 3) şerâb-ı hikmet, şerâb-ı vahdet-i rahmet, tâze mey, zevk-ı mey.

Alvarlı Efe Hazretleri, henüz kâinat yaratılmadan önce insanın elest bezminde Allah'ın insana bir lütfu olan sevgi ve aşkı, “mey-i rûz-i elest” şeklinde ifâde eder. Âdemoğlu, bunu hatırladığı oranda Hakk ve hakikat ile olur. İşte bunu hatırlatan hâlin adı, insanı kendinden geçiren aşktır. Sûfiler bu hakikati bildiklerinden, dünyada tek istedikleri ilahî aşkın şarâbıdır.

*Deryâlara daldırırsa âşık yine âb ister
Meyhânelere varsa gül rengi şerâb ister (124, 1)*

Alvarlı Efe, henüz bu hakikatin farkına varamayan ancak zaâiri ile meşgul olanları uyarır ve zâhiri bütün görüntülerin sırasıyla terk edilmesini ister. Kurtuluşun ancak aşk-ı ilâhî olduğunu ve âşıklara hayat bahşedenin de o olduğunu söyler.

*Tesbîh u seccâdeyi tâc ile hırkayı sat
Katre-i dürd-i meye bağla bir a'lâyâ dil (332, 5-6)*

*Meydir hayât-ı âşıkân ey sâkî-i cân rahm kıl
Meysiz kalırsa bâde-nûş meyhâneler elden gider*

Şimdi Alvarlı Efe Hazretlerinin ilâhî aşkın sembolü olan şarâbın tanımını, türlerini ve tesirlerini ne şekilde ifâde ettiğini görelim.

Alvarlı Efe Hazretlerine göre aşk-ı ilâhînin sembolü olan şarâb/mey, insan için o denli önemlidir ki, nasıl ki beden rûh ile ayakta kalıyorsa, rûh da aşk ile hayat bulur. Aşk ölümsüzlük iksiridir. Onu içen diridir.

*Cismîn hayâtı rûh ise rûhun hayâtı bâdedir
Mey zevkî dilde olmasa rûhâneler elden gider (243, 8/149, 5)*

*Her katresi âb-ı hayât içen anı görmez memât
Bu mey ile bu kâinât bulmuş hayât her hastemiz (265, 5)*

*Mey cân-ı cândır
Sâfi îmândır
Mey râygândır
Âlem-i aşka (542, 8)*

Aşk-ı Hakk'ta gark olanlar Yunus Emre'nin de ifâde ettiği gibi artık gözleri cenneti ve cennet nimetlerini görmez olur. Tek gayeleri O olur ve "bana Seni gerek Seni" derler.

*Mey kevser -i hayat-ı dil bak zevk-ı cennetden güzel
Sermest mey bulmaz ise emn ü emân elden gider (243, 3)*

*Sermest-i mey-i mânevî cennetleri görse
Ol cân-ı civân Rıdvân-ı serdâre görünmez (275, 4)*

Alvarlı Efe Hazretleri, insanların aşk diye bazen yanlış yollara düşerek, yanlış sevgililer peşinde koştuklarını ifâde eder. Ona göre aşk odur ki, seni Allah'tan gayrı bütün sahte sevgi ve sevgililerden uzaklaştırarak vahdet lezzetini yaşatsın.

*Mey odur meydân-ı hubb-i mâsivâdan kat'ede
Bâde oldur bâl-ı vahdetden nüvâz etsün seni (643, 5)*

*Nûr-i hidâyet bahş eder cân-ı mey-i rûz-i elest
Hırşîd-veş feyz-i Kadîm âşıklara eder salâ (13, 3)*

Aşkın ne olduğu ve aşğın kim olduğu hususunda insanlar nice sözler söylerler. Çünkü her insanın kalbi sevmeyi bilir. Ancak kimileri sevgiliyi yanlış seçer ve ona olan tutkuyu ve esareti aşk sanırlar. Bunların sözleri aşktan değildir. Aşkın ne olduğunu öğrenmek için, elest bezminde bâde-i Hakk'tan içenlerden sormak gerekir. Zira gönle düşen aşk haleti Hakk'tandır ve O'nun hediyesidir.

*Nedir sevdâ-yı sır sâkî gönülde işti'âl eyler
Mey-i vahdet içüp bezm-i elest reyyân olandan sor (190, 2)*

*Zevk-ı meyi sor bezm-i elest bâde-keşinden
Bî-behre olan âlem-i irfâne yetişmez (256, 3)*

*Bir âb-ı hüddâdır mey mâye-i seâdetde
Verd-i dile nem düşmüş gülâb-ı muhabbetden*

*Bu âb-ı hidâyetden nem ala gönül verdi
Seâdet-i sermedî bu mey ile bu mülde (529, 2)*

Alvarlı Efe aşkı, gülün rengi olan kırmızı renkli şarâba benzetir (713, 2). Ona göre aşk-ı ilâhî olan şarâb, insanın aklını başından alarak vahdet halini yaşatır. Bu açıdan mey-i vahdettir. Mânâ âleminde bir lezzet vermesi itibariyle mey-i mânâdır. Yaratılıştan itibaren var olan şerâb-ı ezelîdir. İçenlere lütuflar bahş olunması yönüyle mey-i rahmet ve muhabbetir. Nice sırların ve hikmetlerin perdesinin açılmasına ve hakikatin temaşasına vesile olan mey-i hikmettir. Her nereye baksa insana Hakk'ı hatırlatan ve gösteren şerâb-ı eynemâdır.

D. Leb

Aşk şarâbını ilk tadan dudaktır. Dîvan edebiyatında dudak kelimesinden ziyade Farsça "leb" kelimesi kullanılmıştır. Tasavvufi şiirde "leb" fenâfillâh anlamında kullanılmıştır. Çünkü şarâb ile vuslat dudakta başlar. Tasavvuf edebiyatında sevgilinin sembolü üsve-i hasene olan Hz. Peygamber (s.a.s.)'dir. Onun bütün evsâfî güzelliğin zirvesidir. Onun dudakları kırmızı güllerin kıskandıracak kadar güzeldir.

*Lebin handesidir ey cân eden gonceleri handân
Beneşeler kızıl güller dür -anber-bûlerin cânâ (14, 2)*

*Leb-i la'linden aksetmiş kızillik cân-ı cilâye
Kızıl güller olur hayrân şebâ sen yüz-i tuğrâye (533, 4)*

Dudak, dilin kapısıdır. Sadırdaki dilden ağızdaki dile gelen hikmetler ve kevser gibi kıymetli sözler dudaktan dökülür.

*Dilin LUTFİYÂ dürdâne-veş berrâk olur dilberlerin
La'l-i lebinde kelâmı kevser etmiş yâreden (422, 5)*

*La'l-i lebin kevser cân-ı muhabbet
Verd-i hikmet gülistân-ı melâhat
Sana mahsûs bu şöhret ü şerâfet
Hayder-veş meydânda merdâne misin (475, 2)*

*La'l-i lebin kevser -i cân
Her kelâmın dür ü mercân
Âşıklar eyler heyecân
Cânları kurbân değil mi (649, 3)*

E. Kadeh, Peymâne

Tasavvufta âşıkların ve âriflerin kalbi kadeh veya peymâne olarak tanımlanmıştır. Alvarlı Efe Hazretleri her iki kelimeyi de kullanmıştır. "Ey sâkî doldur bir kadeh" kâfiyeli bir şiir yazmıştır (75, 1).

*Bir bâde doldur sâkıyâ vecde gele peymâneler
Câmlar cilâ versin zıyâ raksa gele mestâneler (108, 1)*

*Ey sâkî-i devr -i zemân gözler seni mestânele
Ey fâtih-i dâru'l-emân devrân eder peymâneler* (83, 1)

Aşkın döküldüğü yer, gönül kadehidir. Aşk gönle dökülünce oradaki mâsivâyâ ait kir ve pasları siler atar. Gönül kadehinde nûr-i Hakk tecellî eder ve güneş gibi berrak olur.

*Şerâb olur kadehlere dökülür
Zîr-i muhabbetde kaddi bükülür
Gözlerinden eşk-i revân dökülür
Tahsînler olunur böyle merdâne* (573, 5)

*Her vakt-i seher âşık meyhâne-i mânâda
Demkeşler ile dâhil halka-i kadeh-hârân* (455, 4)

*Büzr-i muhabbeti eke
Emtâr-ı hikmeti döke
Burc-i dilden şafak söke
Güneş gibi berrâk ola* (24, 2)

F. Sarhoş, Âşık

Aşk şarâbını içenler sarhoş olurlar, kendinden geçerler. Onun müptelâsı olana mey-keşân, bâde-perest, onun tesiriyle kendinden geçene sermest denir. Sarhoşluktan maksat, ilâhî aşkın iştîyak ve tecellîleri sonunda yaşanan vecd halidir. Maddî sarhoşluk zemmedilirken, manevî sarhoşluk medhedilmiştir.

İlâhî aşk sarhoşlarının bedenleri henüz bu dünyaya gelmeden, rûhları bezm-i ezelde sarhoş olmuştur. Bu dünyada aşk sarhoşu olanlar aslında ezeldeki hallerini hatırlamaktadırlar. Aşk şarâbının müptelâsı olanların ciğerleri yanar, kebab olur. Gönül, böyle aşk-ı ilâhî ile yanar ve içinde bulunan mâsivâyı yakarsa en yüce kible haline gelir.

*Bâdenin dürdin çekince mest-i serhoş zindeler
Açılır nûr -i tecellâ lutf-i Hak'dan bâbımız* (276, 6)

*Deryâ-dil olur mey-nûş mey-keşler olur bî-hûş
Ezelde olan serhoş kible-i kadeh-hârân* (411, 4)

*Âşıklar olur serhoş mestâne olur mey-nûş
Dildâdeleri dildâr ciğeri kebâb ister* (124, 2)

*Mey-fürûş sermest olunca mey-keşân bî-hûş olur
Kâbe-i ulyâsı mestin dildeki demhânedir* (223, 2)

Alvarlı Efe Hazretleri aşk-ı ilâhî ile sarhoş olanlar bulunduğu gibi, gözü yalnız eşyâ, mal ve mülkü gören, gönlü hep onlarla dolu olan gâfillerin de varlığına dikkat çeker. Bu kişiler bir nevi dünyalıkların ve fâni şeylerin âşıkları ve sarhoşlarıdır. Ancak bunların aşkları ve sarhoşlukları sahtedir. Bunlara ne âşık ne de sarhoş denilir. Eğer bir isim vermek lazım gelirse belki “gâfil” denilebilir. Zira bunlar iman ve İslam'dan söz etseler bile hakîkatte ondan haberdar değillerdir. Dünyalıktan lezzet aldıklarından ve onu veren bilmediklerinden hesap gününde gafletlerinin karşılığını azâp olarak göreceklerdir.

*Gaflet şerâbıyla sarhoş olanlar
İmân u İslâm'dan bî-haber olur
Emvâl ü eşyâdan lezzet bulanlar
Azâb ü hisâbdan bî-keder olur (249, 1)*

Sonuç

Alvarlı Efe Hazretleri Divan Edebiyatının en çok kullanılan metaforlarından biri olan ve aşkı sembolize eden şarâb ve şarâbın içildiği yer olan meyhâne metaforunu sıklıkla ve ustalıkla kullanmıştır. Divanın hemen başından sonuna kadar bir çok şiir bütünüyle bu metafor üzerine kaleme alınmıştır. Bir kısım şiirlerde ise aşkın, âşığın ve mâşukun halleri bu metaforla ifâde edilmiştir.

Alvarlı Efe Hazretlerinin tamamı veya büyük çoğunluğu aşk şarâbını konu edinen şiirlerinin ilk mısraları ve numaraları şu şekildedir. Doldur şerâb-ı eynemâ (2, 1), Devreylesün meyhânede peymâneler versün ziyâ (13, 1), Hamdü lillâh dîn ü imândır şerâb-ı eynemâ (18, 1), Mey-i muhabbet neşreder sâkî ki mihribân ola (21, 1), Bir bâde ver sâkî bize / Mestâneler müştâk ola (24, 1), Sâkî-i mey-i vahdet senden ola bir himmet (54, 1), Sâkî-i mey-i vahdet eyleirse eğer himmet (56, 1), Ey sâkî doldur bir kadeh (75, 1), Ey sâkî-i devr -i zemân gözler seni mestâneler (83, 1), Bir bâde doldur sâkıyâ vecde gele peymâneler (108, 1), Bugün pîr -i mugânımdan dil-i teşnem şerâb ister (118, 1), Deryâlara daldırır âşık yine âb ister (124, 1), Ezel meyhânesinde bâde-keş mest-i muhabbetdir (136, 1), Ez-ezel sermest olan bâdesini ballandırır (212, 1), Sâkıyân-ı bezm-i mey sermestleri şâdân eder (224, 1), Ey sâkî aç meyhâneyi mestâneler elden gider (243, 1), Gaflet şerâbıyla sarhoş olanlar (249, 1), Ey sâkî rahmeyle bize/Biz Muhammed ümmetiyiz (264, 1), Bir bâde-i hamrâ getür ey sâkî-i nevrestemiz (265, 1), Şerâb-ı Lâ-yezâlf'den içenler teşne-yâb olmuş (289, 1), Ey sâkî-i devr -i zemân devrâne gel mestâne-veş (292, 1), Ey sâkî-i devr-i zemân devrâne gel mestâne-veş (293, 1), Ezel meyhânesinde bâde-i vahdet şerâb olmuş (294, 1), Şerâb-ı nâb ile cânâ güzel rengin kebâb olsun (410, 1), Sâkıyâ doldur şerâbı vakt-i iftârdır bu dem (354, 1), Gönülde dilrubâlar yaptığı rengin şerâb olsun (424, 1), Ezel bezminde bâde-nûş olan sâkî-i vahdetden (434, 1), İşretgeh-i meyhâne güzel çalmalı çalgu (497, 1), Ezelden bâdeyi doldurdu câme (557, 1), Sâkî bugün meyhânede ebrû-kemân dilberleri (607, 1), Meyhâne-i vahdetde mestâne döner sâkî (613, 1), Şerâb-ı vahdet içmeğe / Besdir gönül meyhânesi (631, 1), Ezel mestânesi sermest olur dâim çeker âhı (664, 1), Bir bâde doldur sâkıyâ bî-hûş ede mestâneyi (713, 1).

Bu şiirlerden özellikle Doldur şerâb-ı eynemâ (2, 1), Ey sâkî doldur bir kadeh (75, 1), Ey sâkî aç meyhâneyi mestâneler elden gider (243, 1), Şerâb-ı vahdet içmeğe / Besdir gönül meyhânesi (631, 1) şiirleri bütünüyle aşk şarâbını ve içenler üzerindeki tesirlerini anlatmaktadır.

Alvarlı Efe Hazretleri, meyhâne kavramından öncelikle gönlü kaseder. Şerâb-ı vahdet içmeğe / Besdir gönül meyhânesi (631, 1) diyerek gönlü meyhâne olarak tasvir eder. Bunula birlikte gönül yahut meyhâne olan mekânı tevâhidhâne, daru'l-emân ve şifâhâne olarak da tanımlar. Aslında bunların hepsi aynı anlama gelmektedir. Gönülde tevâhid yerleşirse orası şifâ bulur ve emîn bir hale gelir. Ona göre meyhâneye müdâvim olanlar rahmet-i Rahmân'a nâil olur. Fâni canlarından geçerek yeni bir can bulurlar. Ölmeden önce ölür, ölümsüz olurlar. İlm-i ledünden "men aref" dersini okurlar ve bütün bunlar vahdet haline ulaşmalarına vesile olur.

Mey, bâde ve şarâb olarak kullandığı aşk şarâbından kasıt muhabbetullah ve mârifetullahtır. Ancak kısaca aşk-i ilâhî olarak tanımlanmıştır. Alvarlı Efe Hazretlerine göre “Cismin hayâtı rûh ise rûhun hayâtı bâdedir.” Aşktan bîhaber olan rûh ölüdür. Ona göre aşk şarâbı, bezm-i eleste sunulmuştur. Bu sebeple şarâbı tanımlarken şarâb-ı Ezeli terhibini kullanır. Aynı zamanda bu aşk şarâbı, vahdet, hikmet muhabbet ve mânâ şarâbidir. Onu içenler halden hale girerler. Birçok rûhânî lezzetler yaşarlar. Mâsivâdan kurtulurlar ve vahdete ererler. Böyle olunca da Hakk’ın tecellîlerini perdesiz temâşa ederler.

Alvarlı Efe Hazretlerine göre ilk aşk şarâbı bezm-i eleste sunulmuştur. Bir Hak âşığı için bu dünyada Hz. Peygamber ilk sâkidir. Bunu O, meyhâne-i vahdetde Muhammed’dir olan sâkî/Habîbullah bize teslim edüp gitdi bu dergâhı (664, 3) şeklinde dile getirir. Ondan sonra da Hz. Peygamber’in varisi olan veliler aşk şarâbının dâimi sâkileridir. Her devirde, bu aşk şarâbının sâkisi vardır. Kişiye düşen onu bulmaktır.

Zamanın sâkisini bulan ve onun elinden aşk şarâbını içenler sarhoş olurlar. Bunların gönülleri mâmûr olur, tevhîdin lezzetini tadarlar. Enfüste ve âfâkta Hakk’ın tecellîlerini temâşa ederler. Ancak bir de dünyalıkların ve fâni olanların âşıkları ve sarhoşları vardır. Bunlar hakikatte gaflet şarâbını içmiş gâfillerdir. Alvarlı Efe Hazretleri, onların halini anlatmak ve belki de sayılarının çokluğuna işaret etmek için olsa gerek 21 kıtadan oluşan uzun bir şiir yazmıştır. Şiirin bir kıtası şu şekildedir:

*Cânın fedâ eder dünyâ mâline
Gören şaşar bu âdemin hâline
Bakmaz şerâatin kîyl ü kâline
Bu gaflet bâdesi şîr şeker olur (249, 5)*

Sonuç olarak Alvarlı Efe Hazretlerinin hemen bütün şiirlerinin merkezinde aşk-ı ilâhî olmakla birlikte konuyu şarâb ve meyhâne metaforunu kullanarak kaleme aldığı müstakil birçok şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerde aşk şarâbının ilk olarak bezm-i eleste sunulduğunu, gönlün ve zikir meclislerinin birer meyhâne olduğunu, Hz. Peygamber ve onun vârisi olan velilerin bu aşk şarâbının sâkileri olduğunu dile getirir. Aşk şarâbı ile sarhoş olanların ise mâsivâdan kurtularak tevhîde erdiğini, türlü mânevî lezzetler yaşadığı ifâde eder. Hakk aşkı peşinde olanlara kendi zamanlarının sâkisini bulmasını tavsiye eder.

Kaynakça

Canım, R. (2009) “Sâkînâme”. DİA, XXXVI, İstanbul.

Cebecioğlu, E. (2004). Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. Ankara: Anka Yay.

Lutfî, Hâce Muhammed (2011). Hulâsâtu’l-hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî. İstanbul: Damla Yayınevi.

Karaismailoğlu, A. (2009). “Sâkînâme”. DİA, XXXVI, İstanbul.

Kılıç, M. E.(2004). Sûfî ve Şiir. İstanbul: İnsan Yay.

Kırkkılıç, A. (1985). Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkitli Metni, I-II. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.

Mevlânâ (1977). Mevlânâ'nın Rubâileri I-II. (Terc. Nuri Gençosman). İstanbul: MEB Yay.

Niyâzî Mısrî (1998) Dîvan. (Haz. Kenan Erdoğan). Ankara: Akçağ Yayınevi.

Şafak, Y.(1995). "Tasavvufî Şiirde Mecazî Anlatım Üzerine". Yedi İklim, yıl: 1995, sayı: 59, İstanbul.

Uludağ, S.(1991) "Aşk". DİA, IV, İstanbul.

Üstüner, K. (2007). Dîvan Şiirinde Tasavvuf. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi.

Tasavvufteki Çay Kültürü Çerçevesinde Muhammed Lutfî Efe'nin Şiirinde Semâver, Demlik ve Câm Metaforu

Yrd.Doç.Dr. Ayşe Farsakoğlu Eroğlu
Kabramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Muhammed Lutfî Efe, 1868-1956 yılları arasında yaşamış ilmiyle âmil bir din âlimi ve tasavvufu kâlden hâle, sözden fiile dökmeye muvaffak olmuş bir mutasavvıftır.

Ayrıca o, bir taraftan vaazlarıyla, Millî mücadelede psikolojik destek verirken diğer taraftan da oluşturduğu müfrezeyle birlikte bizzat mücadelenin içerisinde bulunarak Doğu Cephesinde faaliyette bulunmuş ve başarı kazanmış bir gazidir. Dolayısıyla Lutfî Efe çok yönlü bir kişiliktir, halkın içinden ve halkla birlikte dir.

Onun bütün bu özelliklerini, yegâne eseri olan Hulâsatü'l-hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî isimli divanında bulunan şiirlerinde görmek mümkündür. Lutfî Efe, eserinde şiir anlayışını anlatırken şiirin kendisi için, dini daha iyi anlatabilmek ve zihinlerde yer tutmasını sağlamak için etkili bir tebliğ aracı olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte onun şiirlerine bakıldığında arûz vezninin pek çok kalıbını ve hece veznini görmek mümkündür. Şiirlerinde insanları dinî, tasavvufî, ahlâkî hususlarda aydınlatmış, onlarla tarihî olayları paylaşmış, hayatın ve ölümün gerçekleri konusunda samimi uyarılarda bulunmuştur.

Bunları bazen doğrudan bazen de semboller ve metaforlar kullanarak ifade etmiştir. Bu çerçevede kaleme aldığı şiirlerinden birinde de çay ile ilgili unsurları kullanarak oluşturduğu metaforlarla ilâhî aşkı ve zikir meclislerini anlatmıştır.¹ Biz bu tebliğimizde, tebliğimizin başlığında da geçen semâver, demlik ve câm metaforlarını, sûfi meclislerinin vazgeçilmezlerinden olan çay ve semâver kültürü çerçevesinde ele almaya çalışacağız. Bu bahiste söz konusu meclislerde çaya eşlik eden ilâhîlere de değineceğiz ve Muhammed Lutfî Efe'nin bu şiirini onlardan farklı kılan özelliklerin neler olabileceği sorusuna cevap arayacağız.

Sûfi Meclislerinde Çay Kültürü ve Çay İlahileri

“Küçük derviş” olarak da isimlendirilen çay, sûfi meclislerinin vazgeçilmez içeceği olarak bilinir. Bu meclislerde sıra sohbet ve muhabbete geldiği zaman devreye çay girer. Bu sıradan bir çay değildir (Bekiroğlu, 2012:363-366). Bu işle vazifelendirilmiş derviş tarafından aşkla, özenle demlenmiştir ve şahit olup demlendiği aşkla, muhabbete sıcaklık, letafet ve can verir. İlâhî feyzle tadını bulan çay gönülleri ısıtırken, bu esnada söylenen çay ve semâver ilâhileri de dervişlere bir taraftan ilâhî aşk kapısının anahtarını sunarken diğer taraftan da gönül gözlerine nûr olur. Çayın sûfi meclislerinde bu derece muteber olması sebepsiz değildir. Sûfiler arasında çaya atfedilen önem bir rivayete dayandırılır.

¹ Tasavvufta Metaforların kullanımı ile ilgili olarak geniş bilgi için bk. Ögke, A. (2005). Vâhib-i Ümmî'den Niyâzî-i Mîstî'ye Türk Tasavvuf Düşüncesinde Metaforik Anlatım. Van: Ahenk Yay.